

ומנין אני אומר ש"לאביו ולאמו לא יטמא", מיותר הוא ללמד למת מצוה? והרי שמא "על כל נפשות מת לא יבא" ברחוקים הכתוב מדבר, והוצרך הכתוב "לאביו ולאמו" לגופיה? (1)

ומפרש רבי ישמעאל: אכן מיותר הוא: כי **עד שלא יאמר הכתוב "לאביו ולאמו לא יטמא"** ללמד שאינו מיטמא לקרובים, יש לי ללמוד דין זה בדין [במידת "בנין אב"] המפרש את מה שאמרה תורה: "על נפש מת לא יבוא".

וכך אלמדנו: **נאמרו כללות**, "על כל נפשות מת לא יבא" — **בכהן גדול**.

ונאמרו כללות, "על נפש מת לא יבא" — **בנזיר**.

מה כללות האמורות בכהן גדול היינו אפילו קרובים, ואילו מה שאמר בו הכתוב "לאביו ולאמו לא יטמא", הוא כדי ללמד: **לאביו אינו מיטמא, אבל מיטמא למת מצוה**, וכפי שנתבאר לעיל.

אף כללות האמורות בנזיר היינו בין לרחוקים ובין לקרובים, ואילו מה שאמר בו הכתוב "לאביו ולאמו לא יטמא" הוא כדי

לא יטמא", כדי ללמד: **אבל מיטמא הוא למת מצוה**.

וממשיך רבי ישמעאל לפרש: או, כלומר: מנין אני אומר שהפסוק "לאביו ולאמו לא יטמא", בא ללמד שמיטמא הנזיר למת מצוה?

והרי שמא בא הכתוב לומר: **אינו מיטמא הנזיר רק לאביו ולאמו, אבל יטמא הנזיר לשאר מתים**. (13)

ומבאר רבי ישמעאל: אמרת, הרי קל וחומר הוא שאין הנזיר מיטמא לשאר מתים.

כי, ומה כהן הדיוט, שמיטמא לקרובין, אינו מיטמא לשאר מתים.

נזיר, שאינו מיטמא לקרובין, אינו דין שלא יטמא לשאר מתים.

ובהכרח הא מה תלמוד לומר: "לאביו ולאמו לא יטמא", כדי ללמד: **לאביו ולאמו הוא דלא מיטמא, אבל מיטמא הוא הנזיר למת מצוה**.

וממשיך רבי ישמעאל לפרש:

התורה מליטמא להם, וב"באר משה" הוסיף ביאור: כיון דמצטער עליהם ביותר, מסתמא מזולל בעצמו שיהיה בוכה בקול רם, וכן תולש זקנו ומכה על ראשו כדרך המצטערים, ואין זה דרך כבוד וקדושה; הובא ב"ארזי הלבנון".

1. פיסקא זו בדברי רבי ישמעאל מתבארת על פי פירוש הר"ם בתוספות.

13. א. בתוספות לקמן מט א בתוך הדברים יש תוספת דברים בשאלה ובתירוץ האמורים כאן, ראה שם.

ב. ביארו התוספות כאן את סברת החילוק בין קרובים שאינו מיטמא להם, לרחוקים שהוא מיטמא להם, דהוא משום שיש לומר דוקא על קרובים הזהירות התורה מפני שמיצר עליהם, וזילותא היא לנזיר שנקרא "קדוש", אבל רחוקים שאינו נעצב עליהם שמא לא הזהירה אותו

ללמד: לאביו אינו מיטמא, אבל מיטמא למת מצוה.

אלא "לאביו" אכן בא לומר: שאין מיטמא לאביו.

ממשיך רבי ישמעאל לבאר: או בלך לדרך זו?! כלומר: מנין ללמוד "כללות" האמורות בנוזיר מכללות האמורות בכהן גדול ולאסור את הקרובים, הרי יש לומר באופן אחר:

ו"לאחיו" הוא שבא לומר: לאחיו אינו מיטמא, הא למת מצוה מיטמא, כי "לאחיו" ודאי מיותר הוא, כי מאחר שלימדנו הכתוב שלאביו אינו מיטמא כמו בכהן גדול, אם כן נדע מעצמנו ללמוד כללות מכהן גדול ולא מכהן הדיוט, ונדע שאין הנזיר מיטמא לאחיו.

נאמרו כללות, "לנפש לא יטמא בעמיו" — בכהן הדיוט.

וממשיכה הגמרא לבאר את הפסוק לפי שיטתו של רבי ישמעאל:

ונאמרו כללות, "על נפש מת לא יבוא" — בנוזיר.

מה כללות האמורות בכהן הדיוט מיטמא לאביו, אף כללות האמורות בנוזיר מיטמא לאביו, ואם כן אין "לאביו ולאמו וגו' לא יטמא" מיותר ללמד למת מצוה, שהרי הוא נצרך לאסור על הנזיר את הקרובים!?

"ולאמו" שנאמר בנוזיר בא לגזירה שוה, לכדרכי ללמד על כהן גדול שהוא מיטמא למצורע.⁽²⁾

לפיכך תלמוד לומר: "לאביו ולאמו לא יטמא" כדי ללמד: לאביו ולאמו לא יטמא, אבל מיטמא הוא למת מצוה.

"ולאחותו" האמור בנוזיר בא לכדתניא:

דתניא: "לאחותו" האמור בנוזיר מה תלמוד לומר?

והרי היות ויש לנו ללמוד מכהן הדיוט ולא מכהן גדול, אם כן הא מיבעי ליה ל"לאביו ולאמו וגו' לא יטמא" לומר שאין מיטמא לאביו?! והאיק נלמד מזה למת מצוה.

אם אינו ענין לנוזיר, תנהו לענין אחר:⁽³⁾

הרי שהלך לשחוט את פסחו ולמול את בנו, שהן מצוות שיש עליהן כרת, ושמע שמת לו

תחילה את תיבת "ולאחיו" קודם שביארה את תיבת "ולאמו", אף שאין זה סדר הכתוב, שאם לא היה כתוב מלמד על מת מצוה, הרי שלא היינו יכולים ללמוד מ"ולאמו" את דינו של רבי, כי אדרבה, היינו לומדים מגזירה שוה שהוא מיטמא למת מצוה, ולא היינו לומדים למעט את המצורע, וכפי שביארו התוספות לעיל בעמוד א ד"ה הכי, והובא בהערה שם.

2. א. ואף ש"לאמו" האמור בכהן גדול מופנה הוא כדי ללמוד את הגזירה שוה של רבי [ויכמבואר בעמוד א], מכל מקום לדעת רבי ישמעאל בכל מקום גזירה שוה המופנה רק מצד אחד למדין ומשיבין, וכאן יש לנו להשיב מה לנוזיר שאין קדושתו עולם וגם ישנו בשאלה, ולכך נאמר גם בנוזיר "לאמו", כדי שתהיה הגזירה שוה מופנה משני צדדין ולמדין ואין משיבין, תוספות.

3. על פי רש"י בברכות יט ב.

ב. הוכיחו התוספות מסדר הגמרא, שביארה

זה שנאמר: "על נפש וגו' לא יבוא" אלו הרחוקין, כלומר: אם לא היה הכתוב אומר אלא על "על נפש לא יבוא" לבד הייתי אומר שלא הזהירה התורה את הנזיר אלא על הרחוקים.

ולכן הוסיף ואמר הכתוב: "על נפש מת לא יבוא" אלו הקרובין, כלומר: כדי לרבות את הקרובים.⁽⁵⁾

ואם כן כל הפסוק העוסק בקרובים מיותר הוא; ⁽⁶⁾ אלא:

"לאביו ולאמו" נכתב כדי ללמד: לאביו ולאמו אינו מיטמא, אבל מיטמא הוא למת מצוה. ואין די שיפרט הכתוב את אביו לבד או את אמו לבד, כיון שאז הייתי אומר: לכן כתבה התורה אביו או אמו, כדי לומר שדוקא לאביו אינו מיטמא אבל לאמו מיטמא, או דוקא לאמו אינו מיטמא אבל לאביו מיטמא, וכפי שהגמרא מסבירה את

מת [אחד מקרוביו מת], והוא חייב ליטמא לקרובים, שהרי אמרה תורה בפרשת טומאת כהנים: "ולאחותו הבתולה לה יטמא", יבול יטמא להם —

אמרת [אמור מעצמך]: ודאי שלא יטמא, כי אין העשה של טומאת קרובים דוחה את העשה של פסח ומילה שיש בהם כרת.⁽⁴⁾

יבול לא יטמא — ההולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו — אף למת מצוה, תלמוד לומר "לאחותו" —

לאחותו הוא דאינו מיטמא עושה פסח והמל את בנו ואף שנצטוו עליה "לה יטמא", הא למת מצוה מיטמא ואף שתתבטל על ידי כך מצות פסח או מצות מילה.

רבי עקיבא נחלק על רבי ישמעאל ואומר בפירוש הפסוק בנזיר "על נפש מת לא יבוא, לאביו ולאמו לאחיו ולאחותו לא יטמא להם במותם":

א. מודה הוא לרבי ישמעאל שיש ללומדו מ"לא יבא" דמשמע נפשות המיטמאות בביאה. ב. בהמה אינה נקראת אלא "נפש בהמה" [מכה נפש בהמה ישלמנה], אך אינה נקראת נפש לבד. ג. לא מצאנו שתיקרא הנבילה לענין טומאה אלא "נבילה" ולא נפש.

6. תוספת ביאור:

רבי עקיבא חלוק על רבי ישמעאל, כי אילו רבי ישמעאל אם לא שהיה אומר הכתוב "לאביו ולאמו" עדיין לא הייתי יודע שבקרובים הכתוב מדבר ונצרך לאביו לגופו [ו"לאמו" לגזירה שוה], אבל לפי רבי עקיבא כבר ידענו מ"מת", שהכתוב מדבר בקרובים, ושוב ידענו מ"לאביו ולאמו" שהוא מותר במת מצוה.

4. צריך ביאור לשם מה הקדימה הברייתא שאינו מיטמא לקרובים אף שיש בהן מצוה, והרי יכולים אנו ללמוד בפשטות מיתור "לאחותו", שרק לה אינו מיטמא, אבל מיטמא למת מצוה, וכשם שאנו לומדים כעין זה לעיל מיתורים אחרים, ואם אינו ענין לנזיר שכבר למדנוהו, תנהו ענין להולך לשחוט את פסחו!?

ואולם לפי המבואר בברייתא שיש צורך בהקדמה זו, יתכן שהוא נרמז במלת "לאחותו", כי בה נאמר "לה יטמא" ללמד על מצות טומאה לקרובים.

5. ביארו התוספות את הטעם שלרבי עקיבא אין צריך "מת" כדי להוציא את נפש הבהמה [כדאיתא לעיל בעמוד א בברייתא], בכמה אפשרויות:

החילוק ביניהם בהמשך. (7)

"לאחיו" בא ללמד: שאם היה גם כהן גדול והוא נזיר, אפילו הכי לאחיו אינו מיטמא, אבל מיטמא הוא למת מצוה.

"לאחותו" בא ללמד: כדתניא: הרי שהיה חולץ לשחוט את פסחו ולמול את בנו וכו' יכול לא יטמא למת מצוה, תלמוד לומר: "ולאחותו".

מקשה הגמרא: ולרבי עקיבא שאין די לו באביו לבד או באמו לבד בנזיר, אם כן אף בכהן גדול אם לא שאמרה התורה "לאביו ולאמו" לא היינו יודעים את האחד מהשני, (8) ונמצא שאין "לאמו" האמור בכהן גדול מופנה, ואם כן: (9)

גזירה שוה דרבי מנליה [מנין לו] לרבי עקיבא, והרי אין כאן תיבה מופנית — לא בכהן גדול ולא בנזיר — כדי שנוכל ללמוד גזירה שוה זה מזה, וללמד שכהן גדול מיטמא למצורע!?

ומשנינן: כיון דאמר מר — כלומר: רבי עקיבא — ממה שאמרה תורה "ולאחיו": אם היה כהן גדול ונזיר, לאחיו אינו מיטמא אבל מיטמא הוא למת מצוה —

אם כן: מזה לי כהן גדול לחודיה, מזה לי נזיר וכהן גדול, כלומר: כל שכן שכהן גדול לבד מיטמא למת מצוה; ואם כן אין התורה צריכה לכתוב בכהן גדול "לאביו ולאמו" כדי ללמד שמיטמא הוא למת מצוה, ואם כן מופנה הוא ללמוד גזירה שוה כהן גדול מנזיר שהוא מיטמא למצורע. (10)

וכאן שבה הגמרא לשיטת רבי ישמעאל הסובר: "ולאחיו" בא ללמד על היתר מת מצוה לנזיר לבד; ומקשה:

ולרבי ישמעאל — כהן גדול והוא גם נזיר — שהוא מיטמא למת מצוה — מנליה [מנין לו]?!?

ומשנינן: סבר רבי ישמעאל: אין צריך מקרא מיוחד להתיר לנזיר וכהן גדול כאחד מאחר שכבר ידענו שהנזיר מותר במת מצוה וכן

7. והחילוק הוא: שאביו גרע מאמו כיון שאינו ודאי אביו, ואמו גרעה מאביו כיון שאין בנה מתייחס אחריה לענין שבטים.

8. צריך ביאור: מנין לגמרא שרבי עקיבא סובר שאין ללמוד אביו מאמו ולהיפך, ואילו לרבי ישמעאל לומדים את האחד מהשני, עד שהגמרא שואלת מנין לרבי עקיבא גזירה שוה דרבי, ואילו לדעת רבי ישמעאל פשוט לגמרא ש"אמו" לגזירה שוה!?

קושיא זו הקשו התוספות לקמן מט א בתוך דבריהם, ויישבוה.

9. אף כאן יש לתמוה, שהרי אותה סברא האמורה בנזיר שאין ללמוד אם מאב משום שאב

אינו ודאי, הרי אינה שייכת בכהן גדול, כי אם אינו אביו הרי הוא אינו כהן, וכפי שהוקשה לעיל על התוספות, וראה לקמן מט א בהערות.

10. א. ביארו התוספות שלדעת רבי עקיבא אף גזירה שוה שאינה מופנה אלא מצד אחד למדין ממנה ואין משיבין, ולכן די שיהא האמור בכהן גדול מופנה לגזירה שוה, אף שהאמור בנזיר אינו מופנה.

ב. צריך ביאור: מנין ד"ולאחיו" בא ללמד על נזיר וכהן גדול, אולי אינו בא ללמד אלא על נזיר וכהן הדיוט, אבל כהן גדול מנא לן?! ראה מה שכתבו בזה התוספות לקמן מט א בסוף דבריהם.

כהן גדול, כי לדעתו: כיון דשרא רחמנא חד לאו [היות והתירה התורה לאו אחד] גבי מת מצוה, מה לי חד לאו דנזיר או כהן גדול, מה לי תרי לאוין דנזיר וכהן גדול כאחד.

ומקשינן: אם כן "אחותו" — שבא ללמד על הולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו — למה לי, והרי כיון שאף שני לאוין נדחין מפני מת מצוה, אם כן הוא הדין עשה שיש בו כרת?!

ומשנינן: אם לא שאמר הכתוב "ולאחותו", סלקא דעתך אמינא: כי שרא רחמנא למת מצוה רק נזיר וכהן, דאיסור לאוי שאין בהם כרת הוא [לא התירה תורה אלא איסורי לאו שאין בהם כרת].

אבל מילה ופסח דעשה שיש בו כרת הם, אימא לא יטמא למת מצוה.

לפיכך קא משמע לן "ולאחותו", שאף אלו נדחים מפני מת מצוה.

ואילו לרבי עקיבא אין ללמוד נזיר והוא כהן גדול מן הסברא, אלא:

לא⁽¹⁾ שנא כהן גדול לחודיה, ולא שנא כהן

גדול והוא גם נזיר, נפקא מ"לאחיו" שנאמר בנזיר, שהוא מיותר, וכפי שנתבאר לעיל.

ומקשינן לרבי עקיבא: "לאביו ולאמו" דנזיר — למה לי?

כלומר: למה לי גם לאביו וגם לאמו בנזיר כדי ללמד על מת מצוה?

והוא הדין שקשה על "לאביו ולאמו" בכהן גדול, שהרי רק אחד מהם נצרך לגזירה שוה דרבי! (2)

ומשנינן: צריכי גם לאביו וגם לאמו, הן בנזיר והן בכהן גדול:

דאי כתב רב "אביו", הוה אמינא: היינו טעמא דלא מיטמא ליה, משום דחזקה בעלמא הוא שהוא אביו.

כלומר: אם לא שהיה נכתב בפירוש שמותר הוא ליטמא לאביו וגם לאמו, הייתי אומר שלכן נכתב "אביו", כדי לומר שדוקא לו אינו מיטמא, משום שאינו אביו ודאי, שהרי יש לחוש שמא זינתה אמו, ואף שאנו תולים אותו באביו משום ד"רוב בעילות אחר הבעל", (3) הרי אינו דבר מוכח (4) —

האמור בנזיר שכהן גדול מיטמא למת מצוה, ואם כן לא נצרך "לאביו ולאמו" אלא לגזירה שוה דרבי, ולמה לי גם לאביו וגם לאמו, ומיהו אף להרא"ש קשה גם על "לאביו ולאמו" דנזיר.

3. כן פירשו התוספות את הלשון "חזקה"; וראה בתוספות בחולין יא ב שמקשה שם הגמרא גבי מכה אביו ואמו מנין שאביו הוא ומפרשת הגמרא את הטעם משום ד"רוב בעילות אחר הבעל", וכתבו שם התוספות בד"ה כגון, שאף משום חזקת צדקת יש לנו לומר שהוא אביו כיון שאמו לא זינתה.

4. נתקשו התוספות מהא דאמרין לעיל מח א,

1. התוספות אינם גורסים "מכדי", ואם כן אין זה תחילת הקושיא הבאה, אלא סוף התירוץ האחרון, ואינו אלא סיכום שיטתו של רבי עקיבא; והרא"ש גרס: מכדי והיא תחילת הקושיא הבאה, ולפי שיטתו גרס: "לאביו ואמו דכהן גדול למה לי", דלא כהתוספות שגרסו "לאביו ואמו דנזיר למה לי", ותתבאר שיטתו בביאור דברי הגמרא לקמן בהערות.

2. כן כתבו התוספות.

ולשיטת הרא"ש כאן קושיית הגמרא היא על "לאביו ולאמו" דכהן גדול, וכך היא הקושיא לפי שיטתו: הרי רבי עקיבא לומד מ"לאחיו"